

УДК 821. 161. 2. 09: 141. 32 І. Франко

СВОБОДА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР СУТНОСТІ ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Маркіян Боднарчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна*

Розуміючи важливість суспільно-політичної, економічної, національно-духовної єдності існування України та українського народу, І. Франко розглядає свободу як визначальну умову розкриття й повновартісного вияву сутнісного єства людини в усій повноті національної екзистенції – у політичній, економічній, соціальній сферах, у культурі та духовності.

Ключові слова: свобода, рівність, державна самостійність, національна екзистенція.

Від віків свобода постає спонукальним чинником та умовою повноцінного буття всього живого. В процесі еволюції прагнення до свободи переходить поступовий розвиток на всіх його рівнях, доходючи до раціонального її усвідомлення як вічного супровідника, умови й мети існування кожної людини, народу, нації. У такому сенсі свобода стає визначальною умовою розкриття й повновартісного вияву сутнісного єства людини в усій повноті національної екзистенції – у політичній, економічній та соціальній сферах, у культурі та духовності. Феномен свободи в її глибинно гуманістичних, життєдайних виявах був і є предметом філософських роздумів, а потреба досягнути свободу з неминучістю впливає зі самої суті індивідуального єства людини, є визначальним принципом нашого існування.

Проблема свободи не вирішується, якщо вважати її лише атрибутом чи здатністю, якою ми наділені фактично. Дилема свободи посправжньому постає перед людиною, народом, нацією тільки в дії, у боротьбі, в процесі серйозного виходу назустріч можливостям своєї екзистенції та свідомого прийняття відповідного рішення. Бути вільною чи невольною – це для людини фундаментальний вибір, усвідомивши який вона зміцнює власну роль у бутті, розширює діапазон індивідуального самовияву, – отже, рівень її свободи зростає.

Важливість, таємничість і невичерпне багатство змісту свободи стають особливо відчутними, коли її втрачають, адже людина не може стати вільною в умовах політичного, соціально-економічного чи духовного поневолення народу. В історії відсутність свободи завжди виступала спонукальним чинником національної боротьби, соціальних змін та революцій. Кожна визначна особа, державний діяч, соціальний реформатор виконували історичну роль, здійснювали власну життєву місію на ґрунті певного національного середовища, національної ідеї та екзистенції. Свободи ніхто нікому ніколи не дарував, її завжди здобували. Тому з природою свободи пов'язана постійна боротьба за неї, і наявна свобода потребує пильного захисту.

Проблема свободи як екзистенційного виміру сутності людини поряд із важливими екзистенційно-ціннісними поняттями людського щастя і рівності, політичної самостійності та національної незалежності народу займає вагомe місце в наукових та світоглядних пошуках Івана Франка. Дослідження згаданих вище понять виводить на поверхню заховані в глибинах творчої спадщини мислителя нові ідеї та візії, дає змогу по-новому оцінити деякі принципові фрагменти його творчості, подивитися на роль ідеалу свободи в суспільному житті та визвольних змаганнях українського народу.

Проблема свободи не є глибоко досліджена та всебічно вивчена у працях франкознавців, окремі її аспекти розглядали в наукових працях А. Пашук "Діалог як метод пошуку істини у філософському творі І. Франка "На склоні віку", Б. Сохацький "Проблема соціально-політичних свобод в ідеології революційного демократизму України другої половини ХІХ–початку ХХ століття", А. Наконечний "Проблема свободи у творчості Івана Франка". Названі автори основну увагу зосереджують на соціально-економічних аспектах проблеми, але питання національно-духовного виміру свободи у творах І. Франка в історико-філософській літературі ще мало досліджене.

Мета дослідження – виокремити та проаналізувати національно-духовний вимір свободи як визначальну умову розкриття й повновартісного вияву сутнісного єства людини в контексті її осмислення літературно-філософською спадщиною І. Франка. У творчості вченого і поета-мислителя чітко бачимо прагнення осягнути й осмислити глибинні основи людського єства, що визначають його екзистенційність, щось таємниче і приховане, але основоположне, як свого роду рушій

прагнень, мислення та дії людини. Сутність людини багатогранна і визначається не просто сприйняттям обставин, відносин, життєвих подій, що є рівнем буденної свідомості, а насамперед – розвиненим світоглядом, осмисленням і розумінням духовних цінностей, а з цього виростає багатство життєвих принципів та ідей, які ошляхетнюють і скеровують її мислення та вчинки на утвердження таких цінностей у реальному житті. Свобода ж людини як екзистенційний вимір її сутності виявляється в повсякчасній креативності, у незламній вірі в перемогу добра над злом, у поступі.

Упродовж тисячолітньої нашої історії свобода була питанням практичним, досягалася не раз як жорстока та безкомпромісна боротьба за свою державність і національне визволення. Відсутність національної, а отже, й особистої свободи, часто ставила народ у непросту ситуацію вибору – “бути чи не бути”, що визначало її як важливу екзистенційну потребу. Розуміючи всю суть суспільно-політичної, економічної та національно-духовної єдності існування України та розглядаючи національну незалежність як ключовий принцип у контексті філософії державності, І. Франко ще на початку 80-х років XIX ст. наголошував, що усвідомлення свого національного ества і національної єдності є могутньою запорукою успіху боротьби за свободу. Ці вихідні, основоположні напрямки звернення національної свободи як умови втілення екзистенційних завдань українського народу Каменяр показав у ранніх поетичних збірках [5, с. 73].

Розуміння свободи як екзистенційного виміру сутності людини та народу в поглядах Івана Франка має певну, зумовлену об’єктивними обставинами нашого історичного розвитку, структуру і включає низку органічно взаємопов’язаних компонентів. Учений насамперед акцентує на тому, що українці не матимуть суверенного існування, якщо не забезпечать собі самостійного й самодостатнього економічного розвитку. “Економічне питання таке важне, таке основне, що й при справі політичної самостійності всякого народу... треба класти його як вихідну точку” [7, с. 279]. Річ не тільки в тому, що економічна самостійність народу є підвалиною його суверенітету. Адже й навколо певних економічних проблем розгортається соціальна боротьба. “...Уся соціальна боротьба наших часів, – вважав І. Франко, – у головній мірі зводиться до усунення економічного визиску в усякій формі” [7, с. 279–280]. Осягнення економічної свободи та економічної самостійності для укра-

їнців, як і для будь-якого іншого поневоленого народу, органічно пов'язується зі суспільно-політичними, державними проблемами. Власне, вся справа в тому, що поневолений український народ не мав державно-політичної самостійності, а тому його економічна свобода ставала нереальною, бо жив він “на нашій, не своїй землі”. “Адже змагання до усунення економічного визиску мусить ео ірсо бути змаганням до усунення визискувачів своїх чи чужих, в разі даного вибору певно насамперед чужих, а потім своїх” [7, с. 280]. А як зробити цю справу, якщо народ поневолений політично, позбавлений своєї держави? Це не просто риторичне запитання, це історичні реалії буття українського народу, який, протягом століть не маючи державно-політичної влади, був приречений на економічне рабство. Ось тому І. Франко і наголошує: щоб досягнути економічну свободу й незалежність, український народ мусить здобути державно-політичну самостійність. Отже, вимога досягнення економічної незалежності силою історичного розвитку ставить перед українцями питання про першозначимість здобуття державно-політичної самостійності як вирішального чинника визволення всього народу. Звідси постає завдання державно-політичної свободи української нації.

І. Франко знав, що повновартісну національну свободу, як і свободу кожної людини в своїй державі, досягнемо тоді, коли найголовніші первні етнічного самовизначення – національна свідомість, національна самоповага, жертковний патріотизм, любов до рідної землі – стануть сутнісними домінантами духовного єства наших співвітчизників, необхідними принципами буття нації в усіх сферах її існування. В контексті визвольних змагань українців він звернув увагу на доленосну для нашої людності проблему національної єдності. Справді, протягом століть політика польських магнатів, а згодом московських поневолювачів зводилась не просто до поневолення та визиску України, а до денационалізації, полонізації та змосковщення українців. Однак часи змінювалися, і коли на початку ХХ ст. почалися певні революційні зрушення, що не могли не зачепити Україну, мислитель відразу ж звернув увагу на потребу заактуалізувати українську справу. В “Одвертому листі до галицької української молодіжі” (1905 р.) Каменяр, порушивши низку проблем з обсягу конкретних справ та дій тогочасного українства загалом, наголосив на невідкладній потребі консолідації українців, поставив доленосне запитання про творення української нації. “Ми, – писав

І. Франко, – мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. Ми повинні поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, ... щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично часткою його” [6, с. 405]. Ставлячи таке завдання, мислитель не мав ілюзій щодо тогочасної політичної дійсності, однак розумів, що це велика історична вимога ХХ ст., яку він відчував, і яка не втратила своєї виняткової актуальності для нашого державо-творчого сьогодення в Україні. Отже, І. Франко сформулював великої історичної ваги завдання українського націотворення – витворити з усієї маси українського народу єдину націю.

На цій основі постає принцип національної свідомості як духовної підвалини єдності нації та її політичної самостійності. Нація єдина, якщо її дух пройнятий високою національною свідомістю. Українське національне відродження відображає визначальні потреби історичного розвитку народу, сутнісні аспекти його буття, його життєві вимоги, доленосні, проте ще не вирішені, завдання, без усвідомлення, вирішення та задоволення яких нам не здобути свободи. Адже потреби державно-політичної самостійності, економічної та національної незалежності – це ті складові, які визначають не тільки структуру, а й духовний зміст українського національного розвитку. І з цього погляду національна свобода стає доленосною запорукою, екзистенційним виміром сутності людини та нації, як її розумів мислитель, наголошуючи: “...синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не в’язаного і не обмежуваного... життя і розвою нації” [7, с. 284]. Отож, адекватною рефлексією нації є національний розвиток, а нація – це єдина етнічна реальність, яка містить усе багатство, весь зміст, усю сутність буття народу.

Ідеал свободи окремого чоловіка та всього народу в головних проявах національної екзистенції – це не тимчасовий клич, не гасло для хизування перед “світом”, це велика історична відповідальність перед усім людством та власним сумлінням. Хто відданий українській нації, хто чувається українцем за переконанням, розумом та серцем, той не може бути “перевертнем”, “перекінчиком” і зрадником, той вірою і правдою служить своєму народові, є жертвним борцем за здо-

буття національної свободи. "... Мусимо серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уяснювати його собі, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього, інакше він не буде існувати і ніякий містичний фаталізм не створить його нам, а розвій матеріальних відносин потопче і раздавить нас як сліпа машина" [7, с. 285].

Коли йдеться про національний ідеал як органічний сплав окремих доленосних для народу завдань та потреб історичного розвитку, без усвідомлення яких нація не здобуде свободи ні в сфері економічній, ні в державно-політичному та інших важливих вимірах національної екзистенції, слід розуміти, що самі собою ці ідеали та принципи не здійснюються і не породжуються механічно. Формуючи структуру сутнісних потреб людини в контексті науково-аналітичного осмислення марксистської теорії матеріалістичного детермінізму, І. Франко підставовим, вирішальним чинником усвідомлення та задоволення "фізичних і духовних потреб" вважав самого "чоловіка", діяча, який цілеспрямовано шукає засобів і способів їх заспокоїти, формує для цього відповідні уявлення, думки, ідеї, поняття, ідеали та принципи. Людина усвідомлює потреби, та від їх усвідомлення прямує до свідомого створення засобів задоволення цих потреб. Виробництво є лише засобом задоволення потреб людини, тому не може стояти осторонь, передувати або визначати всю повноту екзистенції окремого "чоловіка" чи нації. Головну роль у його розвитку відіграють ідеали та принципи, вони є визначальним рушієм його прогресу, як і поступу суспільно-політичного життя.

У зв'язку з цим мислитель звертає увагу українського народу, його найкращих представників та захисників на життєву необхідність осягнення ідеалу національної свободи та рівності, який ніби лежить "поза межами можливого" і видається майже недосяжним. Та не забуваймо, "що тисячні стежки, що ведуть до його осущення, лежать просто-таки під нашими ногами, і тільки від нашої свідомості того ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи може звернемо на зовсім інші стежки" [7, с. 285]. У нашій історії багато було прикладів, коли одні йшли "тими стежками", що вели до ідеалу національної свободи, та його так і не досягли, інші звертали на хибні стежки й сходили на манівці. У сучасній Україні також ходять різними стежками: одні намагаються вибороти і осягнути національний ідеал, інші йдуть манівцями – відкрито чи прихова-

но його підривають, а треті потрапляють “у зневіру і апатію” [7, с. 283].

Знаючи до чого призводять “зневіра та апатія”, соціальна і політична пасивність і втрата націотворчого ідеалу, І. Франко прагнув не тільки показати своє бачення складної історичної долі українського народу, але, що більш важливо, – спрямувати на активні дії, спрямувати його державотворчі зусилля на виборювання громадянських прав, рівності та свободи. Осмислюючи економічні та політичні перспективи української незалежності, мислитель звертає свою увагу на питання соціально-політичної емансипації, зокрема на проблему рівноправності та рівності, а отже, й свободи як можливості законними, цивілізованими методами захищати невід’ємні людські права, провадити вільну діяльність у будь-якій сфері. Діалогічна форма філософсько-аналітичного твору “На склоні віку” дала змогу авторові глибоко проаналізувати важливе теоретичне питання рівноправності та рівності, навколо якого розгорнулася дискусія головних дійових осіб – оптиміста Іларіона, песиміста Зенона та поміркованої Євфрозини. Відчутно, водночас, що різні та навіть і протилежні погляди дискутантів передають погляд самого Франка, який їхніми устами показав різносторонність розвитку ХІХ ст., даючи в такий спосіб всебічну характеристику епохи, що завершується.

Оптиміст Іларіон риторично наголошує, що емансипація трудівників майже завершена, бо вже дала те, що мала дати – рівноправність: “Коли репрезентанти робітницької верстви входять до парламентів, робляться міністрами, здобувають важний вплив і в урядових, і в автономічних корпораціях, їх емансипація, тобто їх рівноправність, являється довершеним фактом” [4, с. 289]. На його погляд, емансипація тотожна рівноправності, вона вже практично досягнута у соціально-політичній сфері. Справді, робітники на той час здобули рівноправність, здобули рівноправність і селяни. Австрійська конституція стверджувала, що всі громадяни рівні перед законом. А проте насправді існувала нерівність, коли “...земля, фабрики, заводи, машини, гроші, ... усе, що є знаряддям виробництва, або капіталом ... перебуває в руках меншої частини суспільства – в руках капіталістів. А більшість, усі робітники, стають залежними від капіталу” [8, с. 35]. За таких взаємин рівні права були лише на папері, а насправді робітник залишався просто наймитом, залежним від власника капіталу. Отже, опонує

І. Франко, рівноправність і рівність – різні речі. Отримавши політичні права, чи отримали люди рівність і свободу? – ставить питання мислитель. “Чи селяни, здобувши собі рівноправність, тим самим одержали все? Чи їм не залишилось нічого більше здобувати? Сього майже не скажеш. Навпаки, тепер тільки вони одержали можливість здобувати все, тобто все те, що дає цивілізація для облагородження, поліпшення і прикрашення” [4, с. 289]. Коли йдеться про свободу людини як екзистенційний вимір, про її вільне самовираження – здобуття правової та економічної рівноправності – тільки перший крок на шляху соціально-політичної емансипації.

Мислитель бачив і розумів велику непереборну складність в досягненні рівності, бо це питання соціальної, економічної, правової, національної свободи, рівних можливостей: бідний не рівний із багатим, між бідним і багатим рівності не було, нема і не буде. Зрештою, на наших очах вже минуло ХХ ст., але бажаної та очікуваної рівності не видно: “рівність”, яку приніс і утверджував соціалізм, виявилась утопією та оманною у своїй реальності – певною формою гніту та несвободи, а у світі “вільної конкуренції” говорили і продовжують говорити про “рівність можливостей”, бо кожна людина має рівне право ставати багатію, рівне право “щось” досягнути. Але ж знову це є рівність перед законом, а отже, – наголошує І. Франко, – “те саме, якби хтось втішав голодного тим, що він має право бути ситим, але не дав йому при тому хліба” [9, с. 50]. У такому випадку рівність перед законом – це не рівність, а рівноправність.

Тому І. Франко й ставить питання про потребу досягнення реальної рівності людей, тобто їхньої рівності не тільки перед законом, що є лише рівноправністю. А коли до цього дійде і чи взагалі дійде, Каменярь не брав на себе пророцтва. Зрештою, а чи всі люди рівні від природи, чи всі вони з однаковою силою прагнуть свободи? Мислитель мав небезпідставні сумніви щодо успіху боротьби за рівність у наступному ХХ сторіччі.

Звісно, Франкова наука може стати в пригоді українцям у сучасну добу державотворення. Винятково актуальними залишаються питання націотворення – формування сучасної української нації, розвиток національної свідомості та консолідація народу, захист української мови – цього важливого чинника свободи людини. Ідеї Каменяря животворчі, як і колись, актуальні ще й тому, що в сучасних умовах української державності вони спрямовані проти небезпеки з боку різного штибу “доробкевичів” та “кар’єровичів”, демагогів, які через свої егоїстичні інтереси підривають Україну зсередини: економічно, політично, ідеологічно. У спротиві цим небезпечним тенденціям ідеї мислителя є незамінною духовною зброєю, якою повинна володіти насамперед національна еліта, українська

інтелігенція покликана бути оборонцем, вихователем та духовним провідником народу за його кращу долю, рівність і свободу.

У контексті окресленої проблеми неможливо оминати питання мови, яка, як сутнісна домінанта людського ества та важливий чинник свободи людини і всієї нації, завжди була об'єктом прискіпливої уваги І. Франка. Розуміючи мову як засіб спілкування, збереження та передавання знань, життєво важливої етногенетичної інформації, вчений розглядав її також як етнопсихологічний, духовно-сутнісний феномен буття народу, адже мова – не просто чинник свободи людини, вона сама собою є виявом цієї свободи. Будь-який притиск, диктат у царині мови – це насилля над духовним світом людини.

Потрібно звернути увагу ще на один аспект франкового розуміння мови, такий ґрунтовний теоретико-пізнавальний погляд мислителя, який у цьому явищі бачив маловивчену ще таємницю людської та національної екзистенції – психологічної й духовної, своїми витокami пов'язаної з глибинною сутністю буття народу, з досягненням свободи як всією нацією загалом, так і кожною окремою людиною. “На мою думку, – пише вчений – тут лежить глибокий психологічний проблем, якого коріння сягає малодосліджених доси тайників – зв'язку людської психіки з тими ніби-то конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо рідною мовою. Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпша для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не задумуючись ані хвилини, скаже: пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей з людьми, і маючи до вибору я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: “Pardon, ти не маєш вибору; в якій мові народився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою. І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна” [1, с. 233].

Мислитель наголошував на цій проблемі ще й тому, що історія наша була переповнена нігілістичним ставленням до української мови як такої, що є “відсталою”, “мужицькою”, або в кращому випадку призначеною “для домашнього вжитку”. Таке трактування не одні загарбники використовували як привід для її заборони, переслідування і знищення, разом із денационалізацією українців. При тому штучно під-

тримували й культивували “своїх” доморощених нігілістів та нищителів українського слова, малоросів і москвофілів. Про розвиток мови як сутнісної домінанти людського ества тут зайве й говорити. Мовна практика москвофілів, відома Франкові з галицького життя, доходила до смішного, “мала ... досить цікавий наслідок” [3, с. 208]. Відмовляючись від рідної мови і пристаючи до російської, якої не знали, деякі молоді літератори-москвофіли, заходили в творчу безвихідь, не зрозумівши, що мова – не просто засіб спілкування, а виразник душі, глибоких переживань і почувань людини. На такій основі з’являється внутрішня душевна роздвоєність, яка переросла у “дволичність і двоєдушність.” Дволичність у тому, що ці люди, відхрещуючися всіма силами від належності до української національності та заперечуючи навіть її існування, самі “власною фігурою давали доказ, що не належать до тої другої – “руської” національності, якої членами величали себе” [2, с. 413]. Два “обличчя”, дві “душі”, які перебували в непримиренному антагонізмі й себе взаємно заперечували, своєю невпинною боротьбою руйнували сталість, гармонію, життєтворчість духовної сутності людини, яка внаслідок того була приреченою на духовну, та навіть фізичну загибель як особистість [1, с. 244].

Іван Франко звернув увагу ще на один історичний приклад втрати талановитою людиною повноцінної творчої свободи як необхідного виміру її сутнісного ества, коли вона відмовляється від рідної мови і приймає чужу. Внутрішню екзистенційну кризу, духовне роздвоєння мислитель ілюструє на прикладі двох геніальних українців – М. Гоголя і Т. Шевченка, кожний з яких мав свій непростий життєвий і творчий шлях, свою історію, свою долю. “Як безмірно корисніші були обставини, серед яких писав Гоголь у порівнянні до тих, серед яких пройшло бурлацьке та невільницьке життя Шевченка. А в їх духовній діяльності що бачимо? У Гоголя прудкий хід на недосяжні височини артизму, та на тих височинах заворот голови, внутрішнє роздвоєння, чорні сумніви і упадок у дебри містицизму; а у Шевченка рівну, ясну дорогу все вгору та вгору, все на висоти, світліші височини, до таких гармонійних акордів гуманної евангелії як “Марія.” Які були причини такого кінця Гоголевої кар’єри, різні різно пояснювали, та все таки серед тих причин важне місце займає відчуження геніального українця від рідної мови, та його болюча внутрішня трагедія” [1, с. 233].

Отже, розглянувши проблему рідної мови як одного з найважливіших чинників національної свободи, Іван Франко визначає її як невід’ємний атрибут самовизначення, самоствердження та самовираження української нації. Прагматично-конформістське, тиском зовнішніх обставин зумовлене нехтування рідною мовою, – з одного боку, та генетично закладений і духовною сферою сформований “мовний світ” людини, – з іншого, у мовно чужому, неприхильному середовищі створюють психологічні труднощі та навіть гальмують вільний самовияв природних екзистенційних потреб людини, і як результат – проектують ситуацію антагоністичної несумісності свідомого та підсвідомого у тракту-

ванні мови. Адже мова є найважливішим виразником психологічного, морального і душевного стану людського ества і народу загалом. Створюється цілий комплекс суперечностей та парадоксів, які людина суб'єктивно нездатна ні розв'язати, ні подолати чи елімінувати: тут залишається єдиний шлях – шлях повернення до свого рідного мовного середовища, яке, наче нектар для душі, може дати спокій та радість серцю, врівноважити найглибші сутнісно-екзистенційні потреби ества людини.

І. Франко високо підніс українські національні ідеали та принципи свободи і рівності як дороговказ, програму і мету боротьби нашого народу за своє визволення. Вже ранні твори поета “Не пора, не пора, не пора”, “Моя любов”, “Ляхам”, “Розвивайся ти, високий дубе”, написані в 1880–1883 роках, заклали несхибні та непорушні духовні підвалини для досягнення свободи та рівності як необхідного виміру національного буття. Наступні художні, публіцистичні та наукові праці поглиблюють і розвивають теоретичне бачення цих підставових принципів. До таких праць варто зарахувати, зокрема “Чи вертатись нам назад до народу?”, “Наш погляд на польське питання” (1883), “Формальний і реальний націоналізм” (1889), “Реалісти чи кар'єристи” (1896), “Поза межами можливого” (1900), “Подуви весни в Росії” (1904), “Одвертий лист до галицької української молодезі” (1905), “Мойсей”, “Ідеї” і “ідеали” галицької москвофільської молодезі” (1905), “Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова” (1906), “Свобода і автономія” (1907). Ідеали та принципи національної свободи і рівності, які сформулював Іван Франко, показали реальний стан та історичну перспективу розвитку нашого народу і тому є могутньою духовною опорою збереження, оборони й утвердження державної самостійності та національної незалежності в сучасну добу його існування.

-
1. *Франко І.* Двоязичність і дволичність // Літературно-науковий вісник. – Львів: НТШ, 1905. Т. XXX. – Кн. VI. – С. 231–244.
 2. *Франко І.* “Ідеї” й “ідеали” галицької москвофільської молодезі // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 410–422.
 3. *Франко І.* Літературна мова і діалекти // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 37. – С. 205–210.
 4. *Франко І.* На склоні віку // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 286–299.
 5. *Франко І.* Не пора, не пора, не пора // З вершин і низин. – Львів, 1893. – 73 с.

6. *Франко І.* Одвертий лист до галицької української молодіжі // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 401–409.
7. *Франко І.* Поза межами можливого // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 276–285.
8. *Франко І.* Чого ми вимагаємо // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 44. – Кн.1. – С. 34–42.
9. *Франко І.* Що таке соціалізм // Збір. тв. У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 44–55.

**FREEDOM AS AN EXISTENTIAL STANDARD OF THE ESSENCE OF
A HUMAN BEING IN IVAN FRANKO'S WORKS**

Markiyann Bodnarchuk

*Ivan Franko National University of L'viv, Universytets'ka Str. 1,
L'viv, 79000, Ukraine*

The phenomenon of freedom in the context of social – philosophical subjects of I. Y. Franko is considered. The philosopher ascertains a freedom as a determining condition of developing and complete revealing of the essential nature of a human being in the completeness of national existence – in political, economical, social spheres as well as in culture and spiritual values.

Key words: Freedom, equality, independence of the state, national existence.

*Стаття надійшла до редколегії 19.02.2006
Прийнята до друку 24.04.2006*